

УДК 373.21.055.52
DOI: 10.32342/2522-4115-2022-1-23-5

О.О. ФАЙЕРМЕН,
*аспірант спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті доведено актуальність проблеми соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами. На підставі аналізу наукових праць розкрито поняття «підтримка», «соціальна підтримка». Акцентовано увагу на тому, що соціальна підтримка здійснюється у світлі концепції «допомоги для самопомоги» як соціальної послуги, яка є необхідною особам, сім'ям, що не можуть самостійно реалізовувати свої права, виконувати функції, обов'язки, які надаються з метою не допустити поглиблення кризи.

Запропоновано авторський підхід до визначення сутності соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами, який презентовано як комплекс заходів (соціальних послуг) фахівців соціономічних професій, спрямованих на відновлення соціальних функцій батьків дітей з особливими потребами, реалізація яких дозволить покращити якість життя зазначених сімей, надати батькам ресурси розвитку, задоволення соціальних та психологічних потреб, вселити впевненість й навчити жити з наявною проблемою. Показано, що за соціо-екологічного підходу підтримка батьків з боку рідних, фахівця формує такий простір відносин, у якому можливим стає їх сприятливий соціальний та психічний розвиток. Зазначено, що за соціально-психологічного підходу фахівці, які здійснюють соціальну підтримку батьків дітей з особливими потребами, мають усвідомлювати наслідки втрати прив'язаності для подальшого розвитку як батьків, так і особистості дитини. Зосереджено увагу на сімейно орієнтованому підході до соціальної підтримки. Автор доходить висновків щодо напрямів соціальної підтримки, яка є запорукою покращання життя сімей, що виховують дітей з особливими потребами.

Ключові слова: підтримка, соціальна підтримка, соціальна підтримка батьків дітей з особливими потребами.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність проблеми обумовлена складними й буремними часами, які наразі переживає Україна, загостренням соціальної та соціально-психологічної напруги в суспільстві. Йдеться про сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами. Саме вони зазнають істотних змін, що впливають на їх нормальне та повноцінне функціонування. До актуальних проблем, з якими стикається така сім'я, належать: переживання батьками провини як психоемоційного стану; руйнування всіх життєвих планів; перебування у умовах «хронічної психотравмуючої ситуації, постійного емоційного напруження»; низька мотивація батьків до роботи з представниками соціальних служб; гостре переживання критики на адресу своєї дитини; встановлення дисгармонійних сімейних відносин між членами сім'ї, жорстких рольових позицій; суперечливість, непослідовність у поведінці по відношенню до дитини; порушення в системі батьківсько-дитячих стосунків; інформацийна депривація батьків, яка викликана браком літератури з проблем виховання і навчання дітей з особливостями розвитку, можливостей корекційної реабілітації, прав на соціальну допомогу чи пільги; обмежений доступ до технологій ранньої діагностики та втручання, лікування, здійснення корекції, розвитку компенсаторних функцій дитини; ризик відмови батьків від таких дітей; не-

доступність для дітей соціальної інфраструктури; висока залежність сім'ї від систем правового захисту; низька матеріальна забезпеченість, труднощі в реалізації гарантованих пілль та ін. Така ситуація вселяє почуття страху, розпачу, невизначеності, безпорадності. Зазначені сім'ї потребують кваліфікованої соціальної підтримки, яку мають здійснювати висококомпетентні фахівці соціономічної сфери, обізнані в змісті, особливостях надання зазначеної підтримки.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення соціальної підтримки та її ролі в регулюванні соціального функціонування людини стало предметом наукового дискурсу досить давно. Теоретичне обґрунтування знаходимо у студіях представників американської соціальної психології, такий як Д. Кассель (*J. Cassel*), С. Кобб (*S. Kobb*), Д. Хаус (*D. House*), Б. Хірш (*B. Hirsch*) та ін. Надалі ґрунтовними виявилися дослідження М. Глісон (*M. Gleason*), С. Кохен (*S. Cohen*) Б. Лейкей (*B. Lakey*), І. Сарасон (*I. Sarason*), Б. Учіно (*B. Uchino*) та ін. Серед вітчизняних науковців проблемі соціальної підтримки приділили увагу Ю. Василькова, Т. Лоза, А. Макаренко, І. Трубавіна, О. Царькова та ін.

Щодо проблем підтримки сімей, які виховують дитину з порушеннями в розвитку, то за останні роки вони були розглянуті низкою зарубіжних (Т. Алексеєнко, О. Арсенєва, А. Душка) та вітчизняних вчених (З. Удич, Н. Майструк, І. Макаренко, О. Пюра, Т. Соловійова, Г. Сорока, В. Стинська, І. Сухіна, Т. Чечко, Л. Штефан та ін.). Тим часом питання соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами потребує подальшого вивчення.

Формулювання мети. На підставі аналізу наукових праць щодо підтримки, соціальної підтримки, обґрунтувати сутність поняття «соціальна підтримка батьків дітей з особливими потребами».

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення поставленої мети вважаємо за доцільне спочатку звернутися до сутності основних дефініцій дослідження, а саме: «підтримка», «соціальна підтримка».

Перш за все зазначимо, що зазначимо, що науковці часто ототожнюють поняття «підтримка» та «супровід». Ми погоджуємося із Т. Горолатовою [3], Г. Соколовою [16], І. Трубавіною [20], що дані феномени не є тотожними, а «супровід» є більш широким поняттям. Підтримка, на відміну від супроводу, надається за фактом будь-якої складної ситуації, передбачає корекцію поведінки, але не запобігає проблеми, без порушення глибинних процесів, призводить до зовнішньої відповідності нормі, не усуває причин, що призвели до виникнення проблемної ситуації [16, с. 23].

Щодо терміна «підтримка», то за твердженням Л. Оліференко, він був уведений Н. Криловою і отримав розвиток в роботах О. Газмана [11, с. 43]. Семантичний та педагогічний зміст поняття «підтримки» полягає в тому, що підтримувати можна лише те, і допомагати тому, що вже є в наявності, проте рівень недостатній.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено: підтримка – це: дія за значенням підтримувати; те, що підтримує кого-, що-небудь, служить опорою; забезпечення, надання необхідних засобів у процесі створення, проектування об'єкта, системи; супроводження об'єкта; те, що підкріплює, вселяє впевненість, підбадьорює [2].

Теоретичне обґрунтування підтримки знаходимо у студіях А Мудрика, Л. Оліференко, І. Степаненко, І. Трубавіної та ін.

Так, А Мудрик визначає підтримку як допомогу, що надається людині (групі людей) у набутті знань, установок і навичок, необхідних для задоволення власних потреб й аналогічних потреб інших людей; в усвідомленні життєвих цінностей; у розвитку самосвідомості, самореалізації, сприйнятливості стосовно себе й інших, до соціальних проблем, відчуття причетності до групи, соціуму [10].

Як зазначає Л. Оліференко [12], підтримка є певною системою заходів, реалізація яких має за мету принести кому-небудь полегшення в чомусь, то підтримка є власне реалізацією цієї системи заходів, цієї допомоги, тобто діяльність з надання допомоги..».

На думку І. Трубавіної, підтримка – це соціальні, у т. ч. соціально-педагогічні послуги, що дозволяють сім'ї протягом певного часу виконувати свої обов'язки, функції, реалізувати свої права у мікросередовищі та в суспільстві [20, с. 244]. Дослідниця пов'язує підтримку із поняттям «солідарність» [21], що вимагає об'єднання всіх зусиль фахівців в інтересах людини.

Спираючись на гуманістичні позиції, які передбачають не лише повагу до людини, але й обов'язкові вимоги до неї, І. Степаненко пов'язує підтримку із відповідальністю, презентуючи досить оригінальний погляд на її зміст. Він розглядає підтримку особистості як відповідальність, яка міститься у тому, що людина визнає власне діяння саме таким, за «попередньо обміркованим наміром», підтримує його підґрунтя, мотиви та наслідки, тобто бере відповідальність на себе. Це означає визнання того, що я сам даю відповідь за наслідки своєї діяльності, й провина, й заслуга мого діяння належить саме мені. Тому я готовий нести «розплату» за законом про відповідальність, та сприймаю оцінку (самооцінку) власної діяльності, її наслідків саме як таку «розплату» [17, с. 126].

У Законі України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» зазначено, що підтримка в соціальній роботі передбачає надання комплексу соціальних послуг відповідно до проблем особистості [5].

Підсумовуючи вищезазначене, у контексті дослідження *підтримку тлумачимо як комплекс соціальних послуг, реалізація яких має за мету підтримати людину (людей), які опинились в скрутній ситуації, вселити впевненість й навчити жити з наявною проблемою.*

Підтримка є першим етапом надання послуг особистості відповідно до її проблем, здійснюється через інформування, підтримуюче консультування, представництво, пошук ресурсів, організацію дозвілля, спілкування, фасилітацію, взаємодопомогу, діагностику проблем, залучення до діяльності в інших умовах і за кращими зразками. Підтримка передбачає споживання соціальних послуг, певну самостійність особистості в розв'язанні проблем завдяки умінню жити з наявною проблемою; сприяє пом'якшенню ситуацій [21, с. 151–152], недопущенню погіршення якості життя людини (людей). Базується на взаємодії, співпраці [20, с. 151], спільному прийнятті рішень про споживання послуг, спілкування у діагностиці і самооцінці, складання плану співпраці – тобто передбачає діалог на суб'єкт-суб'єктних засадах.

Наша увага прикута до поняття «соціальна підтримка». Означення «соціальна» вбирає в себе все, пов'язане з людиною, взаємодію людей у суспільстві, різними формами взаємодії та спілкування у мікросоціумі. Соціальна підтримка в зміст поняття «підтримка» вносить умови, за яких вона здійснюється.

У словниках та енциклопедії для фахівців соціальної сфери поняття «соціальна підтримка» трактується як: спеціальні заходи держави, спрямовані на забезпечення умов, достатніх для існування окремих соціальних груп, сімей, осіб, які відчують труднощі у виконанні окремих функцій у процесі своєї життєдіяльності [15, с. 192]; система заходів щодо надання допомоги окремим категоріям громадян, які тимчасово опинилися у важкому економічному становищі, шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових засобів, навчання, пільг, захисту прав [13, с. 98]; система заходів, що здійснюється суб'єктами соціально-педагогічної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг; система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей [4, с. 161].

Д. Ліфінцев, Г. Сірих, А. Ліфінцева презентують соціальну підтримку (у широкому розумінні) як сукупність позитивних впливів соціального оточення індивіда та його успішну інтеграцію до системи соціальних відносин. Якщо говорити про соціальну підтримку у вузькому розумінні, то вона являє собою безпосередню допомогу у важких життєвих ситуаціях. Соціальна підтримка є особливим типом контактів та взаємовідносин індивіда зі своїм безпосереднім соціальним оточенням, пов'язаним з наданням ресурсів розвитку та задоволенням його соціальних та психологічних потреб [8].

Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження свідчать про те, що до цього часу серед вчених немає єдиного розуміння поняття «соціальна підтримка».

Дослідники (О. Безпалько, Т. Горолатова, І. Козубовська, Д. Ліфінцев, Г. Сірих, А. Ліфінцева, Т. Лоза, Л. Оліференко, В. Стинська, О. Холостова, М. Gleason, М. Iida, С. Barker, N. Pistrang та ін.) презентують поняття «соціальна підтримка» як: систему заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямовану на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соці-

альних послуг; систему заходів, спрямовану на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей [4, с. 161]; узгоджені дії державних і недержавних організацій, спрямовані на подолання скрутної ситуації в якій опинилися окремі громадяни [12]; комплекс програм і дій, спрямованих на відновлення соціальних функцій людини, її соціального і психологічного статусу у суспільстві [22]; допомогу в розвитку, яка передбачає використання як індивідуальних можливостей, так і середовищних умов, в яких даний розвиток відбувається [3]; особливий тип контактів та взаємовідносин індивіда зі своїм безпосереднім соціальним оточенням, пов'язаний з наданням ресурсів розвитку та задоволення його соціальних та психологічних потреб [8, с. 72]; складне явище, що виникає при взаємодії суб'єктів (агента та реципієнта), що володіє кількісними та якісними характеристиками, співвідношенням яких визначається задоволеність чи незадоволеність реципієнта залежно від його індивідуальних потреб та очікувань [23; 25] та ін.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволив констатувати, що науковці наголошують на тому, що соціальна підтримка є системою заходів суб'єктів (агента, яким є фахівець соціальної сфери та реципієнта, яким є окрема категорія громадян), спрямованою на вирішення проблем реципієнта шляхом надання йому (їм) комплексу необхідних видів соціальних послуг, які забезпечують відновлення соціальних функцій людини, надання ресурсів розвитку та задоволення її соціальних та психологічних потреб (подолання особою/сім'єю складних життєвих обставин).

У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» зазначено, що «соціальна підтримка передбачає здійснення заходів, спрямованих на: формування відповідального батьківства, навчання батьків навичкам, необхідним для всебічного розвитку та виховання дітей; розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; запобігання негативним явищам та їх подолання» [5].

Для того, щоб визначитись із поняттям соціальна підтримка, зазначимо, що з 1 січня 2020 року набрав чинності Закон України «Про соціальні послуги», яким визначається, що соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. У статті 16 Закону України «Про соціальні послуги» [6] зазначається, що соціальна підтримка (як різновид соціальних послуг) є сприянням подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин. Відповідно до статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» [6], складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно. Складними життєвими обставинами можна назвати несприятливі для людини події, життєву скруту, коли вона об'єктивно потребує сторонньої допомоги, в т. ч. й від держави, громади, фахівця, найближчого оточення, щоб упоратися з цими обставинами і відновити свою нормальну життєдіяльність. Такі обставини викликають у людей почуття незахищеності, страху перед завтрашнім днем, ведуть до загострення особистісного конфлікту та конфлікту з іншими, негативно позначаються на розвитку особистості [19, с. 77–78].

На підставі аналізу зазначених підходів *соціальну підтримку розуміємо як комплекс заходів (соціальних послуг), які надають фахівці соціономічної сфери, спрямованих на відновлення соціальних функцій людини, яка перебуває в складних життєвих обставинах, наданням їй ресурсів розвитку та задоволення соціальних та психологічних потреб.*

Безумовно, соціальна підтримка здійснюється в світлі концепції «допомоги для само-допомоги» як соціальної послуги, яка є необхідною особам, сім'ям, що не можуть самостійно реалізувати свої права, виконувати функції, обов'язки, які надаються з метою не допустити поглиблення кризи.

Щодо соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами, то у дослідженні послуговуємося загальноприйнятими в спеціальній педагогіці та психології термінами *дитина з проблемами розвитку* або *дитина з особливими потребами*, оскільки вони охоплюють усі групи дітей, у яких затримано чи порушено хід природного розвитку з раннього дитинства. дитина з особливими потребами має обмежені можливості життєдіяльності з моменту народження, проте вона – не пасивний член суспільства, а особистість, здатна до розвитку, яка має право на задоволення власних фізичних, психічних і соціальних потреб тощо.

Дитина, яка народилася з особливими потребами, займає особливу соціальну позицію навіть у своїй сім'ї, її взаємини з близькими протікають інакше, ніж у нормальних дітей, тому що вади, які є в дитини, спричинюють не тільки порушення її діяльності, але й розрив усього комплексу соціальних взаємозв'язків дитини з навколишнім середовищем.

Зрозуміло, що і сім'я, у якій народжена дитина з особливими потребами переживає безліч труднощів різного характеру, проблем, що викликають ланцюгову реакцію несприятливих змін і зумовлюють порушення її функціонування як соціальної системи в усіх основних сферах життя. Виокремлено основні проблеми і труднощі сімей, які виховують дітей з особливими потребами, серед яких: переживання батьками провини як психоемоційного стану, моральне страждання, що викликає «суперечливе батьківське ставлення, оскільки дитина одночасно розглядається і як об'єкт любові, і як джерело страждань»; руйнування всіх життєвих планів; низька мотивація батьків до роботи з представниками соціальних служб; гостре переживання критики на адресу своєї дитини; особливості, пов'язані з проходженням сім'єю різних періодів життєвого циклу; встановлення дисгармонійних сімейних відносин між членами сім'ї, жорстких рольових позицій; суперечливість, непослідовність у поведінці по відношенню до дитини; порушення в системі батьківсько-дитячих стосунків (гіперопіка, емоційне відторгнення); інформаційна депривація батьків, яка викликана браком літератури з проблем виховання і навчання дітей з особливостями розвитку, можливостей корекційної реабілітації, права на соціальну допомогу чи пільги; обмежений доступ до технологій ранньої діагностики та втручання, лікування, здійснення корекції, розвитку компенсаторних функцій дитини; ризик відмови батьків від таких дітей; недоступність для дітей соціальної інфраструктури; проблеми, пов'язані з лікуванням, здійсненням корекції та розвитку компенсаторних функцій, а також отриманням технічних засобів реабілітації, задоволенням потреб у періодичному контролі стану здоров'я, кваліфікованих консультаціях, оздоровленні, реабілітації; висока залежність сім'ї від систем правового захисту; низька матеріальна забезпеченість, труднощі в реалізації гарантованих пільг та ін. Така ситуація вселяє почуття страху, розпачу, невизначеності, безпорадності. Окреслені проблеми сімей підтверджують їхню вразливість і особливу потребу в соціальній підтримці, оскільки порушується їх нормальна життєдіяльність, виникають проблеми, наслідки яких члени родини не можуть подолати самостійно.

У контексті соціальної підтримки батьків, Т. Алексеєнко акцентує увагу на ролі підвищення участі сім'ї в задоволенні потреб дітей із особливостями розвитку і створенні умов для їх повноцінної самореалізації, знятті обмежувальних бар'єрів, а також спеціальної підготовки батьків до виховання цієї категорії дітей, створенні оптимальних умов для соціальної адаптації таких сімей у суспільстві [1].

Разом з тим Л. Кобилянська наголошує, що соціальна підтримка сімей, які виховують дитину з особливими потребами – це широкий спектр довгострокових заходів комплексного (медичного, правового, економічного, психолого-педагогічного) характеру, спрямованих на розширення контактів сім'ї, подолання соціального виключення, залучення до суспільного життя; надання адекватної інформації про перспективи розвитку дитини та її специфічні потреби; сприяння в організації комплексної діагностики і якомога раніше почати освітній процес; надання повноцінної інформації про державну та громадську підтримку, можливі пільги; сприяння спеціалістам різного фаху в складанні індивідуального реабілітаційного «маршруту» розвитку дитини; налагодження сімейного мікроклімату; організація психологічної підтримки батьків та інших членів сім'ї; організація правової підтримки сім'ї, захист її законних прав та інтересів [7, с. 57].

Щодо соціальної підтримки батьків дітей з особливими потребами, то вважаємо за доцільне зазначити, що даний феномен розуміємо як *комплекс заходів (соціальних послуг) фахівців соціономічних професій, спрямованих на відновлення соціальних функцій батьків дітей з особливими потребами, реалізація яких дозволить покращити якість життя зазначених сімей, надати батькам ресурси розвитку, задоволення соціальних та психологічних потреб, вселити впевненість й навчити жити з наявною проблемою.*

Вона являє собою суб'єкт-суб'єктну взаємодію фахівця соціономічної сфери й батьків дитини з особливими потребами, з метою узгодження намірів, бажань, оцінок ситуації

та поведінкових патернів, виступає внутрішнім ресурсом та надає людині відсутні ресурси, допомагає їй гармонійно інтегруватися в суспільство, створює та зміцнює зв'язки з іншими людьми та групами, сприяє підвищенню самооцінки тощо.

За *соціо-екологічним підходом* підтримка батьків з боку рідних, фахівця, формує такий простір відносин, у якому можливим стає їх сприятливий соціальний та психічний розвиток. Якщо батьки створюють підтримуюче середовище для дитини, здійснюють необхідний догляд і піклуються про її благополуччя, вона може засвоїти цей соціальний досвід і, згодом, його використати у створенні власного соціального життя. Отже, батьки потребують різноманітних підтримуючих відносин, завдяки яким вони задовольняють свої психологічні та соціальні потреби. Крім того, контакти з рідними та групою підтримки допомагають їм віднайти почуття благополуччя, довіри до світу і впевненості у доступності ресурсів, необхідних для життя та виховання дитини з особливими потребами, сформуванню позитивне сприйняття Іншого.

Звичайно, що потенційні ресурси сім'ї можна віднайти в емоційній (радість і задоволення від турботи про дитину, можливість ділити з дитиною свою любов, почуття виконаного обов'язку), когнітивно-поведінковій (розвиток нових навичок, умінь, отримання нових знань, пов'язаних з особливостями дитини) й екзистенціальній (переосмислення життя, цінностей) сферах їхнього досвіду та міжособистісних відносинах. Тобто «особлива» дитина надає можливість батькам стати краще – більш толерантними, співчуваючими, менш егоїстичними. Ресурси соціальної підтримки реалізуються і через когнітивну (надання необхідної інформації про світ), інструментальну (турбота, догляд, практична допомога), емоційну (залученість, втіха, поділ та контейнування емоцій) взаємодію дитини із значущими дорослими та однолітками з найближчого соціального оточення, а також через референтний зворотній зв'язок, що задає систему координат для оцінки соціальних фактів, власної особистості та поведінки (оцінка підтримки).

За *соціально-психологічного підходу* фахівці, які здійснюють соціальну підтримку батьків дітей з особливими потребами, мають усвідомлювати наслідки втрати прив'язаності для подальшого розвитку як батьків, так і особистості дитини. Залучення батьків/опікунів, інших значущих для дитини людей до оцінки дитячих потреб надає їм можливість самостійно вибудовувати стратегії забезпечення розвитку дитини у належних для цього умовах [9]. Урахування сімейних та соціальних стосунків є стрижневою умовою результативної соціальної підтримки сім'ї. Чим безпечніше і надійніше прихильність у дитячо-батьківських, подружніх відносинах, тим вище якість відносин, які будують батьки з іншими людьми за межами сім'ї.

За *сімейно орієнтованого підходу* соціальна підтримка передбачає акцентування уваги на родині, як джерелі формування соціальних умінь і навичок дитини та посереднику її взаємодії із зовнішнім середовищем; вивченні й врахуванні специфіки взаємостосунків у сімейних підсистемах «дитина-батьки», «батьки-батьки», «дитина-батьки-середовище», проблем батьківської компетентності, яка має безпосередній вплив на функціональність родини та внутрішньо-сімейні стосунки, сімейних ресурсів для управління власним життям; визнання сім'ї як важливого члена мультидисциплінарної команди фахівців. О. Столярник зазначає, що «інтервенція, спрямована на сімейно-зорієнтовану практику, має бути гнучкою і базуватись на характеристиках родини та її потребах, підтримувати якість життя сімей, які виховують дітей з особливими потребами» [18, с. 46], використовувати стратегії виживання як засоби підтримки якості життя родин.

Вивчення соціальної підтримки дозволило зрозуміти, що важливо не наявність позитивного оточення, але реалізація цим оточенням певних функцій, за допомогою яких людина відчуває свою стабільність, стійкість своєї ідентичності (емоційна підтримка), необхідність зміни (когнітивна підтримка), а також можливість цієї зміни за допомогою певних ресурсів (інструментальна підтримка). Позитивне оточення – це не лише наявність кола людей, які приймають і розуміють конкретну людину, але й середовище, яке містить ресурси підтримки (відновлення) та ресурси особистісного зростання цієї людини. Потенціал розвитку кожної людини, яким володіє позитивне оточення, може бути затребуваним лише за певного рівня активності самої особистості. «Отже, мотивація людської

поведінки – це опосередкована процесом відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Через цю мотивацію людина вплетена в контекст дійсності... Обставини життя при цьому і виступають як шлях усвідомлення істинних масштабів того, за що ми боремося у житті. У цьому сенсі мінливості долі, життєві колотнечі, коли щось загрожує завадити основному в ній, виступають як фактор мобілізації душевних сил. Або, навпаки, внутрішнім ставленням до того, що відбувається, є страждання...» [14, с. 93]. Поділяємо погляди С. Рубінштейна, який стверджував, що зовнішні чинники діють тільки через внутрішні, тобто особистість може використовувати ту чи іншу можливість, якщо матиме у цьому потребу, або певний життєвий досвід, знати, як отримати необхідну інформацію [14].

Висновок. Соціальна підтримка батьків дітей з особливими потребами має бути спрямована на здійснення сім'єю аналізу, оцінки (переоцінки) життєвої ситуації, що дозволить їм віднайти різницю між наявним станом речей та бажаним результатом (тим, до чого вони прагнуть); виокремлення проблем (пріоритетні та другорядні), аналіз шляхів їх вирішення, моделювання найоптимальнішого способу виходу із складної життєвої ситуації; залучення батьків до вирішення труднощів шляхом стимулювання їх активності та підтримки готовності діяти із залученням внутрішніх ресурсів; надання батькам психологічних, соціально-медичних, соціально-педагогічних, соціально-економічних послуг, враховуючи нагальні потреби сім'ї та дитини; створення мережі соціальної підтримки (інформування, психологічне консультування, послуги медіації, посередництва, комунікації тощо) із залученням різноманітних соціальних інституцій, що сприятиме максимізації ресурсів у соціальній роботі. Своєчасна й кваліфікована соціальна підтримка є запорукою покращання життя сімей, що виховують дітей з особливими потребами.

Список використаної літератури

1. Алексеенко Т.Ф., Жданович Ю.М., Малиношевський Р.В. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді. Монографія. Київ: Задруга, 2017. 168 с.
2. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь. Перун, 2005. 1728 с.
3. Горолатова Т.С. Психолого-педагогическое сопровождение учащихся в учреждениях профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук 13.00.01. Н. Новгород, 2004. 183 с.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І.Д. Звереві. Київ; Сімферополь, 2012. 536 с.
5. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
6. Закон України «Про соціальні послуги» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
7. Кобилянська Л. І. Взаємодія соціального гувернера з сім'єю, що виховує дитину інваліда. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. К., 2002. Кн. 2. С. 57–62.
8. Лифинцев Д.В., Серых А.Б., Лифинцева А.А. Социальная поддержка как фактор психического благополучия. *Национальный психологический журнал*. Калининград, 2016. № 4 (24). С. 71–78.
9. Лоза Т.В. Розвиток особистості клієнта соціальної роботи в контексті коучингового підходу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. Вип. 2 (16). С. 109–113.
10. Мудрик А.В. Социальная педагогика: учебник для студ. пед. вузов. 3-е изд. М.: Академия, 2002. 200 с.
11. Олифиренко Л.Я. Социально-педагогическая поддержка детства. Муниципальная система. М., 2002. 112 с.
12. Олифиренко Л.Я. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. 2-е изд., стер. М.: Академия, 2004. 256 с.

13. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи / І.В. Козубовська, І.І. Мигович, В.В. Сагарда та ін. [за заг. ред. І.В. Козубовської, І.І. Мигович]. Ужгород, 2001. 152 с.
14. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2002.
15. Словник-довідник для соціальних педагогів і соціальних працівників / за заг. ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. Київ, 2000. 260 с.
16. Соколова Г.Б. Теоретико-методичні засади психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.08. Інститут спеціальної педагогіки і психології Миколи Ярмаченка НАПН України, Київ, 2019. 474 с.
17. Степаненко І. Відповідальне ставлення особистості до життя: структурно-функціональний вимір. *Філософія освіти*. 2006. № 1 (3). С. 122–131.
18. Столярик О.Ю. Стратегії соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з аутизмом. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. Вип. 2 (131). Одеса, 2020. С. 45–50.
19. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А.О. Поляничко, А.В. Кирилук. Сума: Цьома, 2020. 336 с.
20. Трубавіна І. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Харків, 2009. 595 с.
21. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика: монографія. Харків: Нове слово, 2007. 395 с.
22. Холостова Е.И. Социальная работа с инвалидами: учеб. пособ. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Дашков и К°, 2013. 240 с.
23. Gleason M., Iida M. Social Support. *APA Handbook of Personality and Social Psychology*, eds. J. Simpson, J. Dovidio. Washington, DC: American Psychological Association, 2015. Vol. 2. P. 351–370.
24. Barker C., Pistrang N. Psychotherapy and social support: integrating research on psychological helping. *Clinical Psychology Review*. 2002. Vol. 22. P. 361–379.
25. Volkova Nataliia P., Rizun Nina O., Nehrey Maryna V. Data science: opportunities to transform education. Proceedings of the 6th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2018). Kryvyi Rih, Ukraine, December 21, 2018. P. 48–73.

References

1. Aliksieienko, T.F., Zhdanovych, Yu.M. & Malynoshevskiy, R.V. (2017). *Sotsialno-pedahohichna pidtrymka ditei ta uchnivskoi molodi* [Socio-pedagogical support of children and students]. Kyiv, Zadruha Publ., 168 p. (In Ukrainian).
2. Busel, V.T. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin, Perun Publ., 1728 p. (In Ukrainian).
3. Horolatova, T.S. (2004). *Psikhologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie uchashchikhsia v uchrezhdeniakh professionalnogo obrazovaniia. Dis. kand. ped. nauk* [Psychological and pedagogical support of students in vocational education institutions. Cand. ped. sci. dis.]. Nizhnii Novgorod, 183 p. (In Russian).
4. In I.D. Zvierieva (Ed.). (2012). *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery* [Encyclopedia for social professionals]. Kyiv, Simferopol, 536 p. (In Ukrainian).
5. *Zakon Ukrainy "Pro sotsialnu robotu z simiamy, ditmy ta moloddu"* (2021). [Law of Ukraine "On social work with families, children and youth"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (In Ukrainian).
6. *Zakon Ukrainy "Pro sotsialni posluhy"* (2019). [Law of Ukraine "On Social Services"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (In Ukrainian).
7. Kobyljanska, L.I. (2002). *Vzaiemodiia sotsialnoho huvernera z simieiu, shcho vykhovuie dytynu invalida* [Interaction of the social governor with the family raising a child with a disability]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi* [Theoretical and methodological problems of raising children and students]. Kyiv, book 2, pp. 57-62. (In Ukrainian).

8. Lifintsev, D.V., Serykh, A.B. & Lifintseva, A.A. (2016). *Sotsialnaia podderzhka kak faktor psikhicheskogo blagopoluchiia* [Social support as a factor in mental well-being]. *Natsionalnyi psikhologicheskii zhurnal* [National Psychological Journal], no. 4 (24), pp. 71-78. (In Russian).
9. Loza, T.V. (2018). *Rozvytok osobystosti kliienta sotsialnoi roboty v konteksti kouchynhovo pidkhodu* [Development of the client's personality of social work in the context of the coaching approach]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichi nauky* [Bulletin of the Alfred Nobel University. Pedagogy and psychology. Pedagogical sciences], issue 2 (16), pp. 109-113. (In Ukrainian).
10. Mudrik, A.V. (2002). *Sotsialnaia pedagogika* [Social pedagogy]. Moscow, Akademiia Publ., 200 p. (In Russian).
11. Olifirenko, L.Ya. (2002). *Sotsialno-pedagogicheskaia podderzhka detstva. Munitsipalnaia sistema* [Socio-pedagogical support of childhood. municipal system]. Moscow, 112 p. (In Russian).
12. Olifirenko, L.Ya. (2004). *Sotsialno-pedagogicheskaia podderzhka detei grupy riska* [Social and pedagogical support for children at risk]. Moscow, Akademiia Publ., 256 p. (In Russian).
13. Kozubovska, I.V., Myhovych, I.I., Saharda, V.V. & ect. (2001). *Poniatniino-terminolohichni slovnyk z sotsialnoi roboty* [Conceptual and terminological dictionary of social work]. Uzhhorod, 152 p. (In Ukrainian).
14. Rubinshtein, S.L. (2002). *Osnovy obshchei psikhologii* [Fundamentals of General Psychology]. Sankt-Peterburg, Piter Publ. (In Russian).
15. In A.I. Kapska, I.M. Pinchuk, S.V. Tolstoukhova (Eds.). (2000). *Slovnyk-dovidnyk dlia sotsialnykh pedahohiv i sotsialnykh pratsivnykiv* [Glossary for social educators and social workers]. Kyiv, 260 p. (In Ukrainian).
16. Sokolova, H.B. (2019). *Teoretyko-metodychni zasady psykholohichnoho suprovodu shkoliariv iz syndromom Dauna. Dys. dok. psikhol. nauk* [Theoretical and methodological principles of psychological support of students with Down syndrome. Doc. psychol. sci. diss.]. Kyiv, 474 p. (In Ukrainian).
17. Stepanenko, I. (2006). *Vidpovidalne stavlennia osobystosti do zhyttia: strukturno-funktionalnyi vymir* [Responsible attitude of the individual to life: structural and functional dimension]. *Filosofia osvity* [Philosophy of education], no. 1 (3), pp. 122-131. (In Ukrainian).
18. Stoliaryk, O.Yu. (2020). *Stratehii sotsialnoi pidtrymky simei, yaki vykhovuut ditei z avtyzmom* [Strategies for social support for families raising children with autism]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho* [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky], issue 2 (131), pp. 45-50. (In Ukrainian).
19. In A.O. Poliachynko, A.V. Kyryluik (Eds.). (2020). *Tekhnolohii sotsialnoi roboty i sotsialnoi dopomohy v umovakh transformatsiinoho period* [Technologies of social work and social assistance in the conditions of the transformation period]. Sumy, 336 p. (In Ukrainian).
20. Trubavina, I. (2009). *Teoretyko-metodychni osnovy sotsialno-pedahohichnoi roboty z simieiu. Dys. dok. ped. nauk* [Theoretical and methodological bases of social and pedagogical work with the family. Doc. ped. sci. diss.]. Kharkiv, 595 p. (in Ukrainian).
21. Trubavina, I. (2007). *Sotsialno-pedahohichna robota z cimieiu v Ukraini: teoriia i metodyka* [Socio-pedagogical work with the family in Ukraine: theory and methodology]. Kharkiv, Nove slovo Publ., 395 p. (In Ukrainian).
22. Kholostova, E.I. (2013). *Sotsialnaia robota s invalidami* [Social work with the disabled]. Moscow, Dashkov i K Publ., 240 p. (In Russian).
23. Gleason, M., Iida, M. (2015). Social Support. *APA Handbook of Personality and Social Psychology*. Washington, DC: American Psychological Association, vol. 2, pp. 351-370.
24. Barker, C., Pistrang, N. (2002). Psychotherapy and social support: integrating research on psychological helping. *Clinical Psychology Review*, vol. 22, pp. 361-379.
25. Volkova, N.P., Rizun, N.O., Nehrey, M.V. (2018). Data science: opportunities to transform education. Proceedings of the 6th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2018). Kryvyi Rih, Ukraine, December 21, pp. 48-73.

SOCIAL SUPPORT FOR PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Olena O. Fayerman, graduate student in Subject Area 015: Professional Education (with specializations), Alfred Nobel University, Dnipro

E-mail: olenafayerman@yahoo.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2487-4063>

DOI: 10.32342/2522-4115-2022-1-23-5

Key words: support, social support, social support for parents of children with special needs.

The article proves the urgency of the problem of social support for parents of children with special needs. Based on the analysis of scientific works, the concept of «support», «social support» is revealed. Emphasis is placed on the fact that social support is provided in the light of the concept of «self-help» as a social service that is necessary for individuals and families who cannot independently exercise their rights, perform functions, and bear responsibilities to prevent deepening crisis.

The author's approach to defining the essence of social support for parents of children with special needs is presented. It consists in development, meeting social and psychological needs, instilling confidence and learning to live with the problem. It is shown that with the socio-ecological approach the support of parents by relatives, specialists, forms a space of relationships in which their favorable social and mental development becomes possible. It is noted that with a socio-psychological approach, professionals who provide social support to parents of children with special needs should be aware of the consequences of losing attachment for the further development of both parents and the child's personality. The focus is on a family-oriented approach to social support. The author draws conclusions about the areas of social support, which is the key to improving the lives of families raising children with special needs.

Одержано 18.04.2022.